

ISSN 2091-5187

СЕРВИС

№3

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖУРНАЛ

2024

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ 2024 йил, 3-сони

Муассис: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2008 йил 31 декабрда
0561-рақам билан рўйхатга олинган.

ЎЗР ОАК Риёсатининг 19.03.2017 й., 239/5-сонли қарори билан эътироф этилган

**Тахририят ижодий
жамоаси:**

Бош муҳаррир:

и.ф.д., проф. М.Э.Пўлатов

Бош муҳаррир

ўринбосари:

и.ф.н., проф. Д.Х.Асланова

Масъул котиб:

и.ф.д., проф. М.Қ.Пардаев

Муҳаррирлар:

и.ф.д. Ф.А.Сафаров

PhD, доцент И.М.Пардаева

катта ўқит. Ш.З.Ўразов

Техник муҳаррир:

и.ф.н., доц. А.Н.Холиқулов

Корректор:

PhD С.А.Бабаназарова

Саҳифаловчи:

PhD Х.Н.Очилова

1 йилда 4 мартаба
чоп этилади.

**Ўзбекистон худудида
тарқатилади.**

Тахририят манзили:

140100, Самарқанд шаҳар,
Амир Темур кўчаси, 9-уй,

тел.: +998(66)233-28-38,

+998(97)913-74-40

факс: +998(366)231-12-53

эл.почта:

samisiservis@mail.ru

Тахририят кенгаши раиси:

М.Э.Пўлатов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис
институти ректори, и.ф.д., профессор

Тахририят кенгаши раиси ўринбосари:

Д.Х.Асланова – СамИСИ илмий ишлар ва
инновациялар бўйича проректори, и.ф.н., профессор

Тахрир кенгаши аъзолари:

Б.А.Бегалов – Ўзбекистон Республикаси Президенти
хузуридаги Статистика агентлиги директори, и.ф.д.,
профессор

М.Қ.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.К.Ғоибназаров – и.ф.д., профессор.

М.М.Мухаммедов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Д.Р.Зайналов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Муртазаев – ТДИУ СФ директори, и.ф.д., проф.

М.Р.Болтабаев – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Р.Х.Эргашев – ҚарМИИ профессори, и.ф.д.

И.С.Тўхлиев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

К.Б.Уразов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Қ.Ж.Мирзаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.И.Исроилов – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Г.М.Шодиева – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.Абдукаримов – СамИСИ профессори, и.ф.н.

Р.Қобилов – Самарқанд вилояти ҳокими ўринбосари

С.Н.Тошназаров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Р.Н.Нормахматов – СамИСИ профессори, т.ф.д.

А.Бектемиров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

М.Т.Алимова – СамИСИ профессори, и.ф.д.

З.Дж. Адилова – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Ш.О.Қувондиқов – СамИСИ профессори в.б., иқтисод
фанлари доктори

Л.Н.Халикова – СамИСИ профессори в.б., DSc

Ф.А.Сафаров – СамИСИ доценти в.б., DSc

МУНДАРИЖА:

НАЗАРИЯ ВА МЕТОДОЛОГИЯ	
Мурод Мухаммедович Мухаммедов, Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев Амир Темурнинг одилона иқтисодий сиёсати – кудратли империянинг шаклланиш ва ривожлантириш омили	5
Дилфуза Олимбоевна Матёкубова Бизнес тузилмаларини инновацион ривожлантириш учун диверсификация стратегиясини танлаш истиқболларини баҳолаш тартиби ва усуллари	12
G‘ayrat Zuvaytovich Ubaydullaev Mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirish inson kapitali samaradorligini oshiradi	16
Fotimaxon Ibragimovna Ergasheva, Madina Isoqjonovna Oxunjonova Yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish masalalari	21
РАҚАМЛИ ВА ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТ	
Гулнора Мардиевна Шадиева Влияние инновационных процессов на экономическое развитие Республики Узбекистан: теоретические аспекты	26
Omonilla Saydaminovich Umarov, Abdulxay Xasanboyevich Xodjayev Iqtisodiy xavfsizlikini ta’minlashda ochiq ma’lumotlar sohasining ahamiyati	31
САНОАТ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ	
Рузбой Нормухаматов, Уктам Абдуғани ўғли Абдурайимов Мева-сабзавотларда бўладиган нитратлардан келадиган хавфлар ва уларнинг олдини олиш йўллари	35
Гулнора Мардиевна Шадиева, Умида Равшановна Равшанова Теоретические аспекты занятости в сельском хозяйстве и их влияние на развитие экономики Республики Узбекистан	38
Сусанна Сейрановна Алиева Солнечная энергетика в тепличном хозяйстве	44
Zaxriddin Vasliddin o‘g‘li Usubjonov Namangan viloyatida qurilish materiallari ishlab chiqarish sanoatining rivojlanishi	49
Muxriddin Mo‘ydinjon o‘g‘li Turg‘unov Oziq-ovqat sanoati korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarish masalalari	55
Абдухолик Эгамович Тангиров Чўл-яйлов чорвачилиги хўжаликлари ва уларни бошқаришдаги айрим муаммолар	58
Mirodiljon Xasanboy o‘g‘li Xomidov O‘zbekiston Respublikasi avtomobilsozlik korxonalarida sanoat kooperatsiyasini tashkil etish va foydalanishning iqtisodiy ahamiyati	62
Xakim Toshimovich Buriyev Qurilish sanoati korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishning ilmiy asoslari	66
МЕХНАТ, БАНДЛИК ВА КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ	
Саидахроп Саидахмедович Гуломов, Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев Ўзбекистонда таълим самарадорлигини ошириш ва камбағалликни қисқартириш бўйича айрим тавсиялар	72
Обид Мамаюнусович Пардаев Кўп ўлчовли камбағалликни аниқлашнинг янги индикаторлари ва уларнинг моҳияти	78

3. Айвазян С.А. Прикладная статистика и основы эконометрии: Учебник для вузов / С.А. Айвазян, В.С. Мхитарян. – М.: 1998. – 1022 с.
4. Байхонов Б.Т. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг тармоқлараро тақсимланишини эконометрик моделлаштириш услубиётини такомиллаштириш. Монография. -Т.: IQTISODIYOT, 2017. -36 б.

<p>Д.Матякубова</p> <p>Порядок и методы оценки перспективности выбора стратегии диверсификации инновационного развития бизнес-структур</p> <p>Аннотация. В данной статье проводится исследование процедур и методов оценки перспектив выбора стратегии диверсификации инновационного развития бизнес-структур.</p> <p>Ключевые слова: стратегическое управление, структура бизнеса, инновационное развитие, диверсификация, интеллектуализация экономики, экономическая эффективность, система управления, логико-функциональная типология.</p>	<p>D.Matyokubova</p> <p>The procedure and methods for assessing the prospects of choosing a strategy for diversification of innovative development of business structures</p> <p>Abstract. In this article, research is conducted on the procedures and methods of evaluating the perspectives of choosing a diversification strategy for the innovative development of business structures.</p> <p>Keywords: strategic management, business structure, innovative development, diversification, intellectualization of the economy, economic efficiency, management system, logical-functional typology.</p>
---	---

UDK 330.1, 331.1

G‘ayrat Zuvaytovich Ubaydullaev – Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Qarshi filiali dotsenti, i.f.n.

MAMLAKATDA IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARINI AMALGA OSHIRISH INSON KAPITALI SAMARADORLIGINI OSHIRADI

<p>Annotatsiya. Tadqiqotning maqsadi mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirishda inson kapitali samaradorligini rivojlantirish omillarining uslubiy, nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish. Yangi O‘zbekistonda inson kapitalini rivoj topishi uchun shaxsni ta’limga, bilim, ko‘nikma, qobiliyat, motivatsiya, kasbiy yo‘naltirishga ilm-fan, sog‘liqni saqlash va madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan amaliy ishlarning tahlili ko‘rib chiqilgan.</p> <p>Kalit so‘zlar: Ta’lim, ta’lim tizimi, inson kapitali, inson kapitaliga investitsiyalar, ta’lim sifati, tibbiyot xizmatlari, innovatsion iqtisodiyot, jahon tajribalari.</p>

Kirish. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi va 2023-yil 28-sentabr dagi PF-158-sonli “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmonlari bilan mamlakatimizda keng ko‘lamli demokratik o‘zgarishlar, jumladan ilm-fan va ta’lim-tarbiya sohasidagi islohotlar orqali O‘zbekistonda yangi uyg‘onish davri, uchinchi Renessans masalasini o‘ta strategik vazifa sifatida oldimizga qo‘yib, uni milliy g‘oya darajasiga ko‘tarayotgan ekanmiz, maktabgacha ta’lim va maktab ta’limi, oliy va o‘rta maxsus ta’lim tizimi hamda ilm-fan, madaniy-ma’rifiy masalalar bo‘lg‘usi Renessansning to‘rt uzviy halqasi sifatida ko‘rilmoqda. Bu jarayonda bog‘cha tarbiyachisi, maktab o‘qituvchisi professor-o‘qituvchilar va yosh ilmiy-ijodiy tadqiqotchilarimiz esa yangi Uyg‘onish davrining to‘rt tayanch ustuniga aylanishi kerak. Renessans poydevorini yaratish o‘z-o‘zidan vujudga kelmaydi, buning uchun, avvalo yuzlab, minglab iste’dodli kadrlar, fidoyi shaxslar kerak.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28 yanvar 2022 yildagi PF-60-sonli “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi va 28 sentabr 2023 yildagi PF-158-sonli “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmonlari asosida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish

strategiyalarini amalga oshirishda inson kapitali samaradorligini rivojlantirish omillarining uslubiy, nazariy va amaliy asoslarini ko'rsatib berilgan bo'lib, yorqin sonlarda amaliy bajarilish mexanizmi ishlab chiqilgan. Tahlillar ilmiy asoslar bilan ko'rib chiqilgan.

Inson qadrini ulug'lashga qaratilgan strategiya va vatanimiz ravnaqi va kelajak istiqbolimizni belgilovchi muhim hodisa, intellektual salohiyatni rivojlantirish-bugungi kunning muhim vazifasi kabi gazetalardagi ilmiy maqolalarda inson kapitalini rivojlanib borayotganligi to'g'risida olimlarimiz Q.X.Abduraxmonov, B.Mahkamov, N.Rizayev, M.Yuldodhevlar tomonidan ilmiy asoslangan ta'rif va tahlillar keltirilgan.

Ilmiy adabiyotlarda iqtisodiy tizimlarning innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli, jahon iqtisodiyotining globallashuvi davrida intellektual kapital to'g'risida olimlarimiz E.A. Окункова, В.Н. Голубкинlar tomonidan inson kapitalini rivojlantirish uchun imkoniyatlar va xatarlarning kombinatsiyasi uning ta'lim kabi muhim elementida to'liq aks etishi, inson kapitalining tarkibiy elementi sifatida ta'limning ahamiyatini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi.

“Inson kapitali innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishning asosiy omili” deb nomlangan monografiya G'.Z.Ubaydullayev tomonidan innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida zamonaviy bilimlar va raqamli iqtisodiy texnologiyalardan samarali foydalanib ilmiy xulosa va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bo'yicha asosli tavsiyalar ko'rsatib o'tilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirishda inson kapitali samaradorligini rivojlantirish omillarining nazariy va amaliy asoslarini o'rganishga oid nazariy mushohada, tizimli yondashuv, shuningdek inson kapitalini rivoj topishi uchun ilm-fan, ta'lim, sog'liqni saqlash va madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan amaliy ishlarning tahlili bo'yicha izlanishlari hamda me'yoriy-huquqiy hujjatlar o'rganilib xulosa va takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmonining IV bo'limi “Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish”ga qaratilgan bo'lib, 34 ta maqsadlarga yo'naltirilgan quyidagi taraqqiyot strategiyasini o'z ichiga oladi.[1]

Har bir fuqaroga davlat hisobidan aniq kasb-hunarga o'qish imkoniyatini yaratish. Kasbga o'qitish ko'lamini 2 baravar oshirib, jami 1 million nafar ishsiz fuqaroni kasb-hunarlariga o'qitish va bu jarayonda nodavlat ta'lim muassasalarining ishtirokini 30 foizga yetkazish. Maktabgacha ta'limdagi qamrov darajasini hozirgi 70 foizdan kamida 80 foizga yetkazish, jumladan 6 yoshli bolalarni maktabgacha tayyorlov tizimi bilan qamrab olish darajasini 2024/2025-o'quv yili yakuniga qadar 100 foizga yetkazish. Maktabgacha ta'lim tizimiga xususiy sektor mablag'larini jalb qilish orqali 7 mingdan ziyod yangi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish. Shuningdek, umumiy o'rta ta'lim tizimida “Ta'lim uchun qulay muhit” dasturi amalga oshiriladi. Natijada, 2023/2024-o'quv yilidan boshlab har yili 500 ming yangi quvvat tashkil etilib, o'quv o'rinlari soni 7,5 millionga yetkaziladi. 2,5 million o'quvchi o'rniga ega maktablar qurishga 8 mlrd. dollar ajratiladi. 2022 — 2026-yillarda 160 mingdan ziyod pedagog kadrlarning malakasini oshirish. Maktabgacha ta'lim tizimida budget mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishini moliyaviy jarayonlarining shaffof tarzda amalga oshirilishini ta'minlash. Yangi maktablar qurish, xususiy maktablarni ko'paytirish, ta'lim sifatini oshirishni nazarda tutuvchi milliy dasturni ishlab chiqish va amalga oshirish. O'quv o'rinlari sonini 2026 yil yakuniga qadar 6,4 milliongacha yetkazish. Nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatuvchi tashkilotlarga sharoit va imkoniyatlarni kengaytirish orqali ularning ulushini 2026-yilda 8 foizga, shu jumladan 2024-yilda 5 foizga oshirish. 2026-yilga qadar o'quv dasturlari va darsliklarni ilg'or xorijiy tajriba asosida to'la qayta ko'rib chiqib, amalda joriy etish. Yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini 2026 yilda 50 foizga yetkazish [1].

Prezident Shavkat Mirziyoyevning Farmoni bilan “O'zbekiston - 2030” strategiyasi tasdiqlandi. Ushbu dasturilamal hujjat xalqimizning erkin va farovon, qudratli yangi O'zbekistonni bunyod etishda xohish – istagini ro'yobga chiqarish, har bir fuqaroga o'z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlar yaratish, sog'lom, bilimli va ma'naviy

barkamol avlodni tarbiyalash, global ishlab chiqarishning muhim bo‘g‘iniga aylangan kuchli iqtisodiyotni shakllantirish, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli ta‘minlash maqsadida Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish jarayonida ortirilgan tajriba va keng jamoatchilik muhokamasi natijalari asosida “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi ishlab chiqildi [2].

E‘tirof etishimiz joizki, oxirgi yetti yilda maktabgacha ta‘lim bo‘yicha qamrov darajasini 27 foizdan 72 foizga, oliy ta‘limda esa 9 foizdan 41 foizga, oliygohlar sonini 77 tadan 213 taga yetkazilganligi sohadagi ishlar ko‘lami yoshlarning intellektual salohiyatini inson kapitalini rivojlantirish davlatning ustuvor vazifalaridan biri ekanligini va ularning natijasini ko‘rsatib turibdi. Ta‘lim sifatini oshirish maqsadida 2023-yil xorijiy mamlakatlardan taklif etilgan 500 nafar chet tili mutaxassisi maktablarda ish boshladi. Kelgusi yillarda ularning sonini 3 barobar oshirish, 10 va 11-sinflarda qator fanlarni o‘quvchilarning tanlovi asosida chuqurlashtirib o‘qitish yo‘lga qo‘yilmoqda [3].

Jahon banking ma‘lumotlariga ko‘ra, kurrai zaminimiz umumiy boyligining 67 foizi 374 trillion AQSh dollari inson kapitaliga, ya‘ni asosan, shaxsning ilm darajasiga to‘g‘ri kelmoqda. AQShda ushbu ko‘rsatkich milliy boylikning 77-foizi – 95 trillion dollarga yetgan. Shuning uchun davlatimiz rahbari “Eng katta boylik-bu aql-zakovat va ilm, eng katta meros-bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik-bu bilimsizlikdir” degan fikrni alohida keltirib o‘tadi [4].

E‘tibor qilinsa, O‘zbekiston dastlabki, ya‘ni 2020-yil urinishdayoq bu reytingda 93-o‘rinni qayd etgan. Natijada jadal yuqorilagan mamlakatlar “TOP-10” taligidan joy olgan. O‘zbekiston o‘z oldiga 2030 yilda global innovatsion indeksda kuchli 50 talikdan joy olishni maqsad qilgan. Buni esa respublikamizning xalqaro maydondagi raqobat bardoshligi darajasini va innovatsion jihatdan taraqqiy etishini belgilovchi asosiy omil sifatida baholash va e‘tirof etish mumkin. Shuni mamnuniyat bilan aytishimiz mumkinki, O‘zbekiston Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqasi bo‘yicha kuchli uchtalikka kirgan yetakchi davlat bo‘ldi (Hindiston-40, Eron Islom Respublikasi-53 va O‘zbekiston-82). Global innovatsion indeks reytingi ko‘rsatkichlari jahon mamlakatlari iqtisodiyotini o‘zida qamrab olib, u 80 ga yaqin ko‘rsatkichlarlar asosida aniqlanadi. O‘zbekiston ko‘rsatkichlarning ikkinchisida, “Inson kapitali va tadqiqotlar” (Human capita & research)da 7 pog‘ona yuqorilab 30,8 daraja yoki 65-o‘rin egallagan [5].

Umuman olganda, bugun O‘zbekistonning xalqaro indekslar va reyting ko‘rsatkichlariga erishishdagi muhim qadamlardan biri sifatida qabul qilingan. Buni xalqaro indekslar va reyting ko‘rsatkichlarida bosqichma-bosqich yuqorilab borayotganligimizdan ham anglash qiyin emas.

O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirishning innovatsion modeli, uning harakatlantiruvchi kuchlari, yangi bilimlar, shaxslar va umuman jamiyatning intellektual va ijodiy salohiyati inson kapitalini mamlakatning raqobatbardoshligi uchun strategik resursga aylantiradi. Inson salohiyati barcha rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiy o‘shishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi va milliy boylikning asosiy tarkibiy qismi sifatida e‘tirof etilgan.

Inson kapitali - bu odamlar o‘z hayoti davomida sarmoya kiritadigan va to‘playdigan, jamiyatning hissa qo‘shadigan a‘zolari sifatida o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishga imkon beradigan bilim, ko‘nikma va salomatlikdir.

Vaholangki, hozirgi paytda inson kapitaliga nisbatan qarashlar tubdan kengayib, unga qimmatbaho aksiya hamda daromadlar oqimi sifatida qaralmoqda. Chunki inson kapitali iqtisodiy rivojlanish bilan chambarchas bog‘liq. Buni dunyoga mashhur hind olimi, Nobel mukofoti sohibi (1998 yil) Amartiya Sen ilmiy asoslab bergan. Uning fikricha rivojlanish jarayoni faqat moddiy yoki iqtisodiy farovonlikning ortishi emas, balki jamiyatning har bir a‘zosiga tanlov erkinligi yuqoriligini nazarda tutadigan shaxsning imkoniyatlarini kengaytirishdir. Davlat nafaqat iste‘mol tengligini, birinchi navbatda, ta‘lim, sog‘liqni saqlash xizmatlari, shuningdek, siyosiy va fuqarolik huquqlari sohasida teng huquqlikni ta‘minlashi kerak. Bu inson kapitalini rivojlanishiga xizmat qiladi [6].

Inson kapitalini rivojlantirish uchun imkoniyatlar va xatarlarning kombinatsiyasi uning ta‘lim kabi muhim elementida to‘liq aks etadi. Uning o‘zgarishidagi asosiy tendensiya - bu

aholining bilim darajasining oshishi. Aholining ma'lumot darajasining o'sishi nafaqat aholi va ish beruvchilar tomonidan unga bo'lgan talab bilan, balki tegishli infratuzilmaning rivojlanishi bilan ham bog'liq.

Inson kapitalining tarkibiy elementi sifatida ta'limning ahamiyatini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Ko'rinib turibdiki, xodimlarning kasbiy bilimlari kompaniyaning muvaffaqiyatli ishlashi uchun asosdir. Ta'lim insonning nafaqat ishchi, balki o'quvchi sifatidagi samaradorligini oshiradi, ya'ni bilim va ko'nikmalarni yanada to'plash jarayonini tezlashtiradi va osonlashtiradi [7].

Har qanday sivilizatsiya yoki uyg'onish jarayoni inson uchun, uning baxti-saodati, taraqqiyoti, farovon turmushi, orzu-istaklari amalga oshishi uchun xizmat qilishi kerak. Mamlakatda inson kapitalining rivoj topishi uning qiymati bilan o'lchanadi, ya'ni turli usullar - investitsiya, ya'ni ta'lim tarbiyaga, ilmga, ma'rifatga, sog'liqni saqlashga, jismoniy va madaniy tadbirlarga jalb qilinadigan sarmoyalar va boshqalar bilan hisoblanadi. Inson kapitali - bu sarmoyalar natijasida shakllanadigan va shaxs tomonidan to'plangan, ijtimoiy takror ishlab chiqarishning u yoki bu sohasida maqsadga muvofiq foydalaniladigan, mehnat unumdorligi va ishlab chiqarishning o'sishiga yordam beradigan ma'lum bir salomatlik, bilim, ko'nikma, qobiliyat, motivatsiya, samaradorlik zaxirasi. Inson kapitalini shakllantirish - bu ijtimoiy ishlab chiqarishda ishtirok etadigan shaxsning yuqori sifatli ishlab chiqarish xususiyatlarini izlash, yangilash va takomillashtirish jarayonidir [8].

O'zbekiston Respublikasida inson kapitalining holati va ulardan foydalanish tahlili fan va ta'lim sohalarida inson kapitalining iqtisodiy aylanmasi saqlanib qolganligi, shuningdek sog'liqni saqlash sohasidagi tabiiy aylanmaning ijobiy dinamikasi haqida dalolat beradi. Mamlakatimiz aholisining umr ko'rish davomiyligining ko'tarilishiga inson kapitalidan foydalanish samaradorligini oshirish mamlakatimiz innovatsion rivojlanish strategiyasi va taktikasining o'zgarishi bilan bog'liq. Ilm-fan sohasida bu ilmiy-tadqiqot xarajatlarining YaIMning 2 foizigacha ko'payishi va ilmiy-texnik rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarida kadrlar resurslarini shakllantiradi. Ta'lim sohasida - rivojlanayotgan innovatsion mehnat bozori talablariga muvofiq o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlariga investitsiyalarni jalb qilish. Sog'liqni saqlash sohasida - aholini faol jalb qilish uchun ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish sog'lom turmush tarzi, tibbiy xizmatni kengaytirish.

Inson kapitali - bu subyekt tomonidan to'plangan sog'liqni saqlash, bilim, ko'nikma, qobiliyat, qobiliyat va motivatsiyaning umumiy zaxirasi bo'lib, u bir tomondan, ishlab chiqarishning o'sishini ta'min-laydigan, ijtimoiy ishlab chiqarish jarayonida tegishli shaklda ishlatiladi.

Birinchidan, inson kapitali makroiqtisodiy shakl iqtisodiy o'sish-ning asosiy omillaridan biridir. Shu bilan birga, u iqtisodiy o'sish manbai sifatida faqat moddiy va moliyaviy kapital, texnologiya, tadbirkorlikni o'z ichiga oladigan yaxlit tizimni tashkil etuvchi boshqa asosiy (va nafaqat asosiy) omillar bilan maqsadli o'zaro ta'sir o'tkazish jarayonida amalga oshirilishi mumkin energiya, axborot, innovatsiya va ilmiy -texnik taraqqiyot, tabiiy va ekologik omillar, mehnat, boshqa tomondan - xodim daromadining oshishi. Bu ta'rif eng umumiydir, shuning uchun "inson kapitali" toifasining muno-sabatlar mazmunini yanada oshkor qilish uni ko'rsatish, boshqa muhim xususiyatlarni ajratib ko'rsatishni talab qiladi.

Ikkinchidan, inson kapitalini yaratishga muhim sarmoya kiritish kerak. Inson kapitaliga sarmoya kiritish deganda biz malaka va ko'nikmalarni yaxshilaydigan har xil xatti -harakatlar va xarajatlarni, demak, xodimning mehnat unumdorligini ko'p marotaba bo'lishini kutgan holda bajaramiz bu kelajakda daromadning ko'payishi bilan qoplanadi. Inson kapitaliga investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari jismoniy shaxslar (uy xo'jaliklari) yoki inson kapitali tashuvchilari, davlat, korxonalar, turli jamg'armalar va boshqa ixtisoslashgan notijorat tashkilotlari shuningdek ta'lim muassasalari bo'lishi mumkin.

Uchinchidan, shakllanish manbalaridan qat'i nazar, inson kapitalidan foydalanish va to'g'ridan -to'g'ri daromad olish shaxsning o'zi tomonidan nazorat qilinadi. Inson kapitalining ishlashi, undan foydalanishdan qaytish darajasi subyektning xohish -irodasini erkin ifodalashi

bilan bog‘liq individual manfaatlar va afzalliklar, uning moddiy va ma’naviy qiziqishi, javobgarligi, dunyoqarashi va madaniyatning umumiy darajasi, shu jumladan shaxsning harakatlariga tizim tomonidan muhim ta’sir ko‘rsatiladi, deb hisoblaymiz. Agar biz inson kapitaliga investitsiyalarni xarajatlar bo‘yicha tasniflasak, unda biz sog‘liqni saqlash, ta’lim, fan, odamlarning ishga joylashish uchun ko‘chishi, iqtisodiy ma’lumot qidirish va boshqalarga investitsiya-larni ajratishimiz mumkin. Masalan, ta’limga investitsiyalar sifatini yaxshilaydi, odamlarning bilim darajasi va zaxirasini oshiradi, yuqori malakali mutaxassislarning shakllanishiga hissa qo‘shadi, ularning yuqori mahsuldorligi iqtisodiy o‘shish sur’ati va sifatiga tobora ko‘proq ta’sir ko‘rsatadi.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni belgilash:

- "inson kapitali" toifasining tarkibini uning tarkibiy elementlari va xususiyatlarini, shuningdek inson kapitali nazariyasi evolyusiyasini o‘rganish orqali ochib berish;
- inson kapitali va uning qonunlarini rivojlantirishning eng muhim sharti sifatida bilimga asoslangan iqtisodiyot mazmunini o‘rganish;
- bilimga asoslangan iqtisodiyotda inson kapitalining rivojlanish xususiyatlari va omillarini aniqlash;
- bilimga asoslangan iqtisodiyotni shakllantirish jarayonida mamlakatda inson kapitalining rivojlanishi shartlarini aniqlash;
- O‘zbekistonda inson kapitali rivojlanishidagi qarama-qarshiliklarning ijtimoiy-iqtisodiy mazmunini ochib berish;
- bilimga asoslangan iqtisodiyotning vujudga kelishi sharoitida mamlakatda inson kapitalini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmini ishlab chiqish [9].

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib quyidagilarni ta’kidlash mumkin: har qanday millatning farovonligi va barqaror rivojlanishi inson kapitaliga bog‘liq, shuning uchun mulohazali va individual firma darajasida ham, umuman davlat darajasida ham inson resurslarini rivojlantirish sohasidagi izchil siyosat va inson kapitaliga investitsiyalarni muvozanatlashtirilishi, bilimga asoslangan iqtisodiyotga o‘tish sharoitida sarmoya intellektual ichki kuchlarni rivojlantirish uchun mablag‘lar mamlakatga dunyoda munosib o‘rin egallashiga imkon beradi, O‘zbekiston ijtimoiy modelini shakllantirishga hissa qo‘shadi, yo‘naltirilgan bozor iqtisodiy tizimi, O‘zbekiston Respublikasining mavqei va vakolatlarini mustahkamlaydi. Shubhasizki, ushbu hujjatlarning har bir bandi mamlakatimiz taraqqiyotiga xalqimiz manfaatlariga xizmat qiladi. Umuman olganda, O‘zbekiston Global innovatsion indeks reytingida o‘zining dastlabki qadamlarini dadil tashlagani va iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlar orasida salmoqli o‘rin egallab borayotgani barchamizga faxr bag‘ishlaydi.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish konsepsiyalari va strategiyalarini amalga oshirish jarayonlarida inson kapitalini rivojlantirish omillarining nazariy va amaliy asoslarini ilm-fan va ta’lim-tarbiya sohasidagi sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish uchun mamlakatimizning barcha olimlari, ziyolilari va tegishli muassasalar rahbarlarining mavjud imkoniyatlardan foydalanib mas’uliyat bilan yondashishlarini taklif etaman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. Xalq so‘zi. 29-yanvar 2022-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-sentabrdagi PF-158-sonli “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. Xalq so‘zi. 12-sentabr 2023-yil.
3. M.Yuldashev “Ta’lim va muallim qadri”. Xalq so‘zi 2023-yil 1-dekabr 256-son.
4. B.Mahkamov “Raqamli iqtisodiyot – taraqqiyot drayveri”. Xalq so‘zi 2022 yil 27 aprel 87-son.
5. N.Rizaev “ O‘zbekiston janubiy Osiyo mintaqasi kuchli uchtagida”. Xalq so‘zi 2023 yil 1 fevral 21-son.
6. Q.X.Abduraxmonov “Inson qadrini ulug‘lashga qaratilgan strategiya”. Xalq so‘zi 2022 yil 23 aprel 84-son.

7. Оқункова Е.А. Рол человеческого капитала в инновационном развитии экономических систем / Е.А. Оқункова // Глобальный научный потенциал. – 2018. – №11 – С. 120–123.
8. Голубкин В.Н. Интеллектуальный капитал в эпоху глобализации мировой экономики. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.oulink.ru/pub/business_obraz_1_18.htm
9. G‘.Z. Ubaydullaev “Inson kapitali innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishning asosiy omili”. Monografiya. Qarshi “Intellekt” nashriyoti, 2023.
10. www.undp.uz – O‘zbekistondagi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi veb sayti.
11. <https://ziyonet.uz> – Ta’lim portali

Г.Убайдуллаев	G.Ubaydullaev
<p>Реализация стратегии социально-экономического развития в стране залог эффективности человеческого капитала</p>	<p>Implementation of the socio-economic development strategy in the country is the key to the effectiveness of human capital</p>
<p>Аннотация. Цель исследования - изучение методологических, теоретических и практических основ факторов развития эффективности человеческого капитала при реализации стратегии социально-экономического развития страны. В целях развития человеческого капитала в новом Узбекистане рассмотрен анализ практической работы, направленной на совершенствование образования, знаний, навыков, умений, мотивации, профессиональной ориентации, науки, здравоохранения и культуры.</p> <p>Ключевые слова: образование, система образования, человеческий капитал, инвестиции в человеческий капитал, качество образования, медицинские услуги, инновационная экономика, мировой опыт.</p>	<p>Abstract. The purpose of the study is to study the methodological, theoretical and practical foundations of the development factors of human capital efficiency in the implementation of the socio-economic development strategy of the country. In order to develop human capital in the new Uzbekistan, an analysis of practical work aimed at improving education, knowledge, skills, abilities, motivation, career guidance, science, health care and culture is considered.</p> <p>Keywords: education, education system, human capital, investments in human capital, quality of education, medical services, innovative economy, world experience.</p>

Fotimaxon Ibragimovna Ergasheva – NamMTI “Iqtisodiyot” kafedrasida dotsenti, PhD
Madina Isoqjonovna Oxunjonova – NamMTI “Iqtisodiyot” yo‘nalishi magistri

YOSHLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada “yoshlar tadbirkorligi” tushunchasining mazmun-mohiyati, uni rivojlantirishning dolzarbligi yoritilgan. Shuningdek, yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishdagi mavjud muammolar bayon etilib, mazkur muammolarni bartaraf etish va yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish uchun tegishli tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: yoshlar tadbirkorligi, yoshlar biznes-inkubatorlari, biznes loyiha, yoshlarda tadbirkorlik ko‘nikma va malakalari, o‘quv vebinarlar, yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash

Kirish. Yoshlar tadbirkorligi yoshlarning moddiy ahvolini mustahkamlashga, ularning kasbiy va shaxsiy o‘zini-o‘zi anglashiga hamda rivojlantirishga yordam beradi. Iqtisodiyotni innovatsion o‘zgartirish jarayonlari uchun yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish muhimligini, shuningdek, yoshlarning ijtimoiy moslashuvi jarayonini boshqarish, ularni faolligini oshirishning dolzarbligini hisobga olgan holda, maksimal ijodiy faoliyatni amalga oshirish imkoniyatlarini ta’minlash, yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish mexanizmi – mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish muammolarini hal qilishning markaziy elementi ekanligini ta’kidlashimiz mumkin.

Prezidentimiz o‘z ma’ruzalarida yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash, kasb-hunarga

ISSN 2091-5187

☞ “СЕРВИС” ☞

Журнал Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти таҳририят
бўлимида нашрга тайёрланди.

12.09.2024 йилда теришга берилди. 27.09.2024 йилда босишга рухсат этилди.
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84_{1/8}. “Times” гарнитураси. Офсет
босма усули. Шартли босма табоғи 15,76. Ҳисоб-нашриёт
табоғи 13,75. Адади 100 нусха. Буюртма № 0110А/24

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институтининг
матбаа бўлимида чоп этилди.
Лицензия № 025316.
Реестр № Х-119112.

Манзил: Самарқанд шаҳри, Шохрух кўчаси, 60-уй.

© Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, 2024.